

Joanna Holda¹, Paweł Sadowski²

MIASTO W KONTEKŚCIE KONSTYTUCYJNYCH PRAW I WOLNOŚCI CZŁOWIEKA I OBYWATELA. ZAGADNIENIA WYBRANE

Streszczenie

W miastach i na terenach miejskich żyje coraz więcej populacji, a prognozy wskazują, że w bliskiej perspektywie liczba ta będzie się zwiększać. Nie budzi wątpliwości, że rozwój miast odbywa się poprzez wyludnianie wsi, ale i w wyniku procesów migracyjnych. Ewolucja i stałe wzmacnianie pozycji miast stwarza szanse, ale i generuje nowe problemy i wyzwania dla władz i polityk miejskich, jak i jednostek. Idea miast praw człowieka coraz bardziej odpowiada na potrzeby współczesności. Oczywiście jest to koncepcja wielowątkowa i obejmująca grupy zagadnień. Wobec zmian społecznych i cywilizacyjnych zwrócenie uwagi na prawa człowieka w mieście wydaje się dziś oczywiste i potrzebne. Odpowiedzią na ich wzmacnianie jest ustandaryzowany system prawny, dostrzegający potrzeby mieszkańców, tworzący miejsce do rozwoju na wielu płaszczyznach i sferach. Z tego więc powodu zjawiska te stają się ciekawym spektrum badawczym.

Słowa kluczowe: miasto, prawa człowieka, standardy konstytucyjne

Wstęp

Według danych ONZ niemal połowa ludności świata zamieszkuje miasto, a poziom ten do 2050 r. ma osiągnąć 70%³. W Polsce prognozuje się, że wartość ta wyniesie 60%, z czego w największych aglomeracjach będzie mieszkać 20% populacji. Stale zwiększeniu ulega też liczba polskich miast⁴.

Dzięki swojej charakterystycznej atrakcyjności miasta zawsze przyciągały, ze względu na możliwość podjęcia pracy, edukację i kulturę czy

¹ Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: joanna.holda@mail.umcs.pl, ORCID: 0000-0001-9334-8441.

² Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: pawel.sadowski@mail.umcs.pl, ORCID: 0000-0002-9480-643X.

³ *Raport o Celach Zrównoważonego Rozwoju ONZ*, ONZ, <https://unstats.un.org> (30.06.2025).

⁴ *Raporty Głównego Urzędu Statystycznego: Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2023 r. i Prognoza ludności na lata 2023–2060*, Warszawa 2023.

też ogólne podniesienie jakości życia. Jednak stałymi czynnikami wpływającymi na to zjawisko i tym samym na funkcjonowanie miast są rozwój cywilizacyjny, gospodarczy czy technologiczny oraz sytuacja ekonomiczna i polityczna zarówno w skali mikro, jak i w skali globalnej. Ostatnie lata (pandemia Covid-19, wojna na Ukrainie) wykazały, że pojawiające się kryzysy nie omijają ani miast, ani ich mieszkańców.

Coraz większe zagęszczenie ludności generuje wyzwania i problemy związane z negatywnymi skutkami szeroko pojętej urbanizacji. Zjawiska te dotyczą w szczególności rozwoju mieszkalnictwa (przede wszystkim taniego), dostępu do żywności, którą tradycyjnie dostarcza wyludniająca się współcześnie wieś, starzenia się społeczeństwa oraz znaczącego wpływu na zmiany klimatu. Wraz z procesami migracyjnymi wyzwaniem staje się napływ nowych mieszkańców, innych kultur czy też uchodźców. Inspiruje to do spojrzenia na miasto jako na miejsce, w którym szczególne znaczenie mają prawa i wolności człowieka i obywatela.

Rozwój współczesnych miast może w perspektywie pogłębiać różnice i dysproporcje, tworzyć nierówności społeczne, w konsekwencji wpływać na dostęp do usług publicznych, respektowanie fundamentalnych standardów czy zaspokajanie podstawowych potrzeb. Dysproporcje ekonomiczne i różnice w zamożności mogą tworzyć znacznie bardziej klasowy model społeczeństwa, co wydaje się istotne z punktu widzenia świadomości praw i wolności obywatelskich.

Celem niniejszego opracowania jest wstępna analiza i refleksja nad relacją „miasto – prawa człowieka”, przede wszystkim w kontekście standardów konstytucyjnych. Coraz częściej bowiem w publicznym dyskursie przywoływana jest idea miasta praw człowieka, co wskazuje na wagę i aktualność tematu. Przy tym ze względu na swoje globalne znaczenie miasto, rozumiane jako obszar działania wspólnoty samorządowej, jest przedmiotem analizy wielu dyscyplin nauk społecznych. Kontekst praw człowieka jest logicznym dopełnieniem tego naukowego dyskursu.

Idea miasta praw człowieka i jej ogólne źródła normatywne

Koncepcja ochrony praw człowieka zakłada, że każdej jednostce ludzkiej, niezależnie od jej cech indywidualnych, przysługują pewne podstawowe prawa i wolności chronione przez państwo i społeczeństwo. Ochrona wywodzi się z posiadania przez każdego człowieka niezbywalnej godności. Z koncepcji tej wynika partycypacja jednostek i podmiotów władzy publicznej w funkcjonowaniu wspólnoty tak na poziomie ogólnopaństwowym, jak też w coraz większym wymiarze na poziomie lokalnym – miejskim.

Należy zauważyć, że miasto jest specyficzną strukturą i wspólnotą, a na władze lokalne nakłada się obowiązki takiego organizowania życia społecznego, w którym zaspokojone są podstawowe potrzeby mieszkańców⁵. Z tak określonymi zadaniami skorelowana jest koncepcja „miast praw człowieka” służąca rozwojowi oraz wzmacnianiu standardów ochrony na poziomie lokalnym, poprzez świadome włączenie ich w prowadzoną działalność i podejmowanie decyzji. Jak słusznie zakłada A. Płoszka, to zaangażowanie nie może być jednak wyłącznie symboliczne, a składać się nań mają różnorodne aktywności: od upowszechniania i promowania idei praw człowieka, po systemowe rozwiązania w politykach miejskich⁶. Przy tym ich realizacja, z uwagi na uniwersalny charakter prawa człowieka, implikuje u władz lokalnych takie zorientowanie, w którym podejmowanie decyzji nie jest warunkowane interesem politycznym czy partykularnym, lecz interesem wspólnoty. W związku z tym w szerszym kontekście polityka orientująca się na prawa człowieka daje możliwości rozwojowe jednostce, wychodząc jedynie poza realizację minimalnych zadań i obowiązków władz, tworząc przyjazną przestrzeń do życia, a w bardziej filozoficznym wymiarze – wdrażając ideę „miasta szczęśliwego” Ch. Montgomery’ego⁷. Miasto ma dawać więc bezpieczne warunki do swobodnego i godnego życia wszystkich mieszkańców oraz zapewniać im praktyczną realizację praw i wolności jednostki.

Problematyka praw człowieka w mieście jest przedmiotem przyjmowanych porozumień, deklaracji i aktów prawnych zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Nie wszystkie mają charakter „twardego prawa”, jednak bez względu na ich formalny status, tworzą one odpowiedni fundament dla rozwoju praw człowieka na poziomie lokalnym. Oczywiście punktem wyjścia dla regulacji krajowych coraz częściej stają się akty międzynarodowe, co w przypadku państw europejskich wynika z idei harmonizowania rozwiązań prawnych w ramach wspólnej struktury politycznej i gospodarczej. Ciekawym przykładem z tej perspektywy jest Europejska Karta Ochrony Praw Człowieka w Mieście⁸ przyjęta z inicjatywy UCLG – Światowej Organizacji Miast i Samorządów Lokalnych.

⁵ Wynika to w szczególności z aktów statuujących działalność samorządów różnego szczebla, a na poziomie lokalnym z przepisów ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2024, poz. 609, 721).

⁶ A. Płoszka, *Miasta praw człowieka. Idea a praktyka działania wybranych polskich miast w obszarze praw człowieka*, „Przegląd Konstytucyjny”, 2022, nr 2, s. 67.

⁷ C. Montgomery, *Miasto szczęśliwe. Jak zmieniać nasze życie, zmieniając nasze miasto*, Kraków 2015.

⁸ *Europejska Karta Ochrony Praw Człowieka w Mieście*, UCLG, <https://uclg-cisdp.org> (30.06.2025).

Przedmiotem jej regulacji jest m.in. „prawo do miasta”, z którego wynikają dalsze prawa i wolności jego mieszkańców i z którym skorelowane są obowiązki administracyjne i organizacyjne władz lokalnych jako niezbędne gwarancje jego pełnej realizacji.

Wprowadzane rozwiązania normatywne o charakterze komplementarnym wynikają przede wszystkim ze znaczenia miast w wymiarze europejskim i globalnym, w tym zwłaszcza z zamieszkiwania większości obywateli UE na terenach miejskich. Stąd też nie dziwi zobowiązanie państw członkowskich do przestrzegania standardów praw człowieka określonych w Karcie Praw Podstawowych UE, prawie unijnym i międzynarodowym, jak również do realizacji celów zrównoważonego rozwoju ONZ w oparciu o raport ramowy Agencji Praw Podstawowych UE przygotowany już w 2021 r.⁹ Zakłada on współpracę z różnymi podmiotami (krajowymi, międzynarodowymi), czy też dostosowanie funkcjonowania państw w skali mikro i makro do prowadzenia działań realnie wzmacniających prawa człowieka w strukturach lokalnych. Co ważne, zwrócono w nim uwagę na konieczność włączenia problematyki praw człowieka do głównego nurtu działania, a także uwzględnienia tych kwestii podczas przygotowywania strategicznych instrumentów ekonomicznych. Stanowi to wyraźny sygnał, w jakim kierunku powinien następować zarówno teoretyczny, jak i praktyczny wymiar sektorowych polityk miejskich w perspektywie europejskiej¹⁰.

Z perspektywy polskiej wagę problematyki potwierdza funkcjonowanie istniejącej w ramach Związku Miast Polskich Komisji ds. Praw Człowieka i Równego Traktowania, działającej na rzecz projektu „Standard minimum praw człowieka w polskim samorządzie”. Głównym nurtem jej działań jest inspirowanie tworzenia standardów, dobrych praktyk i narzędzi służących prawom człowieka we wspólnotach miejskich¹¹.

Prawa człowieka w mieście

Oczywiste jest, że prawa człowieka są kategorią wielopłaszczyznową i wielowątkową. Ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania wskazać należy te, które w największym stopniu będą realizować symbiozę jednostki i organizmu miejskiego. Wszakże termin ten odnosi się do wszystkich praw politycznych, gospodarczych, społecznych i kul-

⁹ *Raport Human Rights Cities in the EU. A framework for reinforcing rights locally*, Bruksela 2024.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Miasta praw człowieka. Inspiracje, dobre praktyki, narzędzia*, red. D. Sadowska, Gdynia 2022.

turalnych wynikających z instrumentów prawnych, które na poziomie wspólnoty miejskiej występują w różnym wymiarze i nasileniu. Z uwagi na dominację miast w europejskiej demografii stanowią one idealny punkt wyjścia do kształtowania nowoczesnych zasad demokracji i *rule of law*, a tym samym bazę do rozwoju praw jednostki. Nie budzi przy tym wątpliwości, że znaczna sfera działalności współczesnego samorządu i jego decydentów jest związana z prawami człowieka, tak w odniesieniu do zapewnienia prostych podstaw egzystencji, takich jak dostęp do mieszkania i opieka zdrowotna, poprzez zarządzanie przestrzenią publiczną, kulturę, po funkcjonowanie instrumentów debaty publicznej i demokracji lokalnej. Choć nie zawsze działania te odnoszą się do praw człowieka, to spojrzenie z szerszej perspektywy pozwala stwierdzić, że w coraz większym zakresie są one jak nie bezpośrednio, to przynajmniej pośrednio z nimi związane, a nadrzędnym celem wdrażania idei miast praw człowieka jest zwiększanie zaufania do samorządu lokalnego i tworzenia podstaw sprawiedliwego społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie przeświadczenia, że każdej jednostce w przestrzeni miejskiej przysługują te same prawa podstawowe.

Z perspektywy jednostki jej relacja ze wspólnotą lokalną będzie ukierunkowana w sferze realizacji tych z praw człowieka, które zapewniają jej ochronę godności oraz indywidualny rozwój. Z tego punktu widzenia do praw istotnych należałoby zaliczyć prawo do zapewnienia mieszkania i prawo do przestrzeni, edukacji i kultury, swobody zgromadzeń, poszanowania praw mniejszości czy też zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska, przy jednoczesnym rozwoju idei miasta nowoczesnego *smart city*. Ponadto za równie ważne należałoby uznać wdrażanie elementów partycypacyjnych i współuczestnictwa w tworzeniu demokracji lokalnej, zwłaszcza w korelacji z procesem podejmowania decyzji dotyczących całej wspólnoty i funkcjonowania systemu usług publicznych. Prawa te, z perspektywy wdrażania koncepcji współczesnego miasta w duchu poszanowania praw człowieka, stanowią fundament ewolucji kompleksowej aglomeracji zmierzającej z jednakowym natężeniem do zapewnienia jej nowoczesnego rozwoju i symbiozą z jednostką i jej prawami.

Nie budzi wątpliwości, że w rozwoju współczesnych miast podstawowy problem wywołują skutki zmian demograficznych. Migracja do aglomeracji miejskich i jednoczesne wyludnianie się wsi niosą ze sobą skutki tak w sferze podstawowej – zapewnienia dostępności mieszkań, jak i w szerszym wymiarze ekonomicznym czy też kulturowym, zwłaszcza na tle większej laicyzacji społeczności miejskich. Prawo do mieszkania staje się z przyczyn finansowych trudne do zrealizowania, przy jednoczesnym formułowaniu potrzeby rekonstrukcji modelu prawnego praw służących za-

spokajaniu podstawowej potrzeby społecznej – prawa do własnego schronienia i miejsca do życia. Prawo to ma charakter socjalny, a jego realizacja pociąga za sobą znaczne skutki finansowe tak dla państwa, jak i w wymiarze indywidualnym. Skala trudności dostępu do mieszkania, a zarazem wymagania fiskalne implikują wprowadzić ograniczenia w tym zakresie, ale nie zwalniają władz publicznych od kreowania polityk wspierających mieszkalnictwo. Prawo to ma moc normatywną uzależnioną od wykreowania spójnych i stabilnych reguł polityki publicznej państwa i w sytuacji braku odpowiedniej dostępności wspierania współpracy publiczno-prywatnej w celu jego realizacji.

Polskie regulacje konstytucyjne prawa związane z potrzebami mieszkaniowymi zawierają w dwóch normach konstytucyjnych art. 75 i 76 Konstytucji RP. Ponadto wynikają one z deklaracji zawartych w aktach prawa międzynarodowego. Prawo do mieszkania stanowi także element prawa do odpowiedniego standardu życia¹², znajdując pewną ochronę na gruncie EKPCZ¹³. Ma ono więc wyraźne podstawy normatywne, choć jego zakres i charakter są niedookreślone¹⁴. Definiowanie go następuje więc przede wszystkim z perspektywy praktyki prawa do życia w spokoju, bezpieczeństwa i godności, obejmując bezpieczeństwo posiadania, dostępność usług i przystępność cenową, odpowiednie warunki zamieszkania, lokalizację i adekwatność kulturową. W polskich warunkach społecznych szczególnie interesujące jest przy tym zagadnienie podmiotu prawa do trwałego i niezakłóconego posiadania własnego miejsca do życia ze względu na zróżnicowanie kategorii podmiotów i tytułów prawnych wynikających z własności, najmu czy też zabezpieczenia socjalnego, jak i możliwych trybów ich nabywania¹⁵. W jego zapewnieniu istotnego znaczenia nabierają takie czynniki, jak odpowiednie zagospodarowanie terenu, łatwy dostęp do usług publicznych, minimum godnej egzystencji w znaczeniu minimalnej powierzchni i dostępu do mediów, a przede wszystkim cena. Wykreowanie spójnej i skutecznej polityki w realizacji uprawnień składających się na prawo do mieszkania przez państwo wiąże się z różnorodnymi zagro-

¹² Por. art. 11 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 169), dalej jako MPPGSK; art. 16 i 31 Europejskiej Karty Społecznej, sporządzonej w Turynie dnia 18 października 1961 r. (Dz.U. 1999, nr 8, poz. 67), dalej jako EKS.

¹³ Zob. art. 8 i art. 1 Protokołu I Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284), dalej jako EKPCZ.

¹⁴ Szerzej na ten temat: A. Młynarska-Sobaczewska, *Obowiązki państwa wynikające z praw mieszkaniowych w świetle orzecznictwa ETPCz*, „Prawo i Więź”, 2024, nr 5(52), s. 415–435.

¹⁵ Np. własność, prawo spółdzielcze oraz kwestia funkcjonowania lokali komunalnych.

zeniami i barierami przy jednoczesnym budowaniu dróg wsparcia, obejmujących definiowanie odpowiednich reguł rynku finansowego wynikających z kapitalizacji rynku nieruchomości.

Prawo do mieszkania jako przejaw prawa o charakterze socjalnym w wymiarze normatywnym uzupełniane jest poprzez ochronę jego istoty, zakaz regresji praw już ukształtowanych oraz gwarancje proceduralne. Przy czym wynika ono ze stosunków horyzontalnych, będąc efektem oddziaływań pomiędzy podmiotami prawa prywatnego. W takim przypadku ingerencja państwa może mieć jedynie charakter ochronny i jedynie w dopuszczalnym konstytucyjnie zakresie wkraczać w zasadę swobody umów i własności.

Z powyższego punktu widzenia miasto praw człowieka to organizm, który powinien sprzyjać realizacji prawa do mieszkania w najbardziej sprzyjającym jednostce wymiarze i wydaniu. Zatem polityki miejskie mają zmierzać w kierunku dostępności mieszkań, kształtowania właściwych standardów mieszkaniowych, poszanowania form własności i poszanowania prawa dziedziczenia. Ponadto aktywność ta powinna obejmować inicjatywy likwidacji barier wynikających ze złożoności otoczenia ekonomicznego i społecznego, np. w postaci polityki banków czy też trudności w pozyskaniu gruntów na budownictwo społeczne. Jako szczególne zagrożenie jawi się w tym kontekście „kapitalizacja” rynku nieruchomości, bowiem mieszkania stają się podstawowym nośnikiem kapitału, a także najbardziej preferowanym obiektem finansowania kredytowego, co całkowicie zmienia charakter dóbr związanych z prawem do zamieszkania. Nie można przy tym pomijać, że działania lokalnych decydentów mają realizować zasady zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. Zatem rozwój substancji miast ma pozwolić na zachowanie dziedzictwa przyrodniczego dla przyszłych pokoleń i jego bieżącą eksploatację, mając na uwadze zagrożenie dla przyrody i klimatu, jakie niesie ze sobą ekspansywna cywilizacja, często nieuwzględniająca zagrożeń związanych ze zmianami demograficznymi, których efektem jest przeniesienie dominującej części społeczeństwa do struktury miast.

Nie mniej ważna z perspektywy analizowanej koncepcji jest partycypacja społeczna rozumiana jako udział obywateli w procesach decyzyjnych, jakie następują w przestrzeni miejskiej. Prawo to, choć nie zawsze jest formułowane przez normy konstytucyjne, wynika z ogólnych zasad demokracji i obejmuje prawo do informacji czy wyrażania opinii. Nie ulega wątpliwości, że wspomniana partycypacja społeczna pozwala na realne zaangażowanie obywateli w procesy decyzyjne, wzmacniając legitymizację władzy i zaufanie do instytucji publicznych. Umożliwia wyrażenie różnych opinii i uwzględnienie różnych interesów, prowadząc do bardziej sprawiedliwych i akceptowalnych społecznie rozwiązań. Jej efektem jest

także inspirowanie do aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym poprzez konsultacje społeczne, debaty, dyskusje oraz zwiększanie poczucia odpowiedzialności za dobro wspólne. W tym zakresie rolą miasta praw człowieka jest tworzenie ram prawnych i instytucjonalnych umożliwiających rzeczywistą partycypację w wymiarze indywidualnym i poprzez wspieranie organizacji pozarządowych oraz inicjatyw oddolnych.

Działania w obszarze prawa człowieka w mieście

Miasta coraz chętniej odwołują się do idei praw człowieka, co w praktyce podnosi poziom ich przestrzegania jako wartości konstytucyjnych. W dużej mierze w wymiarze lokalnym to od lokalnych decydentów zależy klimat i respektowanie wartości takich, jak równość, tolerancja czy otwartość. Specyfika funkcjonowania miast i jego większa elastyczność w sferze tworzenia lokalnego prawodawstwa sprawia, że stosunkowo szybko, bez konieczności bardzo sformalizowanej ścieżki, możliwe jest wprowadzanie pożądanych rozwiązań, co dodatkowo stwarza pole do tworzenia dobrych praktyk miejskich. Pomimo tego oczywiste jest, że samorządy lokalne muszą respektować obowiązujące regulacje ustawowe, bowiem część ich działalności wynika wprost z zawartych w nich norm, w których często narzucone są konkretne narzędzia i rozwiązania.

Biorąc pod uwagę katalogi praw człowieka, wynikające z norm konstytucyjnych i norm międzynarodowych, można wskazać szczególnie istotne punkty odniesienia:

- szeroko rozumiana różnorodność, inkluzywność, dostępność i dostrzeżenie różnych grup społecznych z ich potrzebami – dzieci, seniorów, LGBT+, cudzoziemców, której aktualnym przykładem może być wprowadzanie języka ukraińskiego w funkcjonowanie lokalnych samorządów, służące zwiększeniu dostępności dla tej grupy imigrantów, ale zarazem przyjmowanie przez lokalne organy uchwałodawcze różnych szczebli tzw. uchwał anty-LGBT, które stanowią przejaw naruszenia standardów niedyskryminacyjnych;
- partycypacja obywatelska jako zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne, która powinna przebiegać wielotorowo, poprzez podejmowanie różnorodnych, wielowymiarowych działań bez jednego określonego sposobu i charakteru, wynikających ze specyfikacji sfery funkcjonowania i jego przedmiotu¹⁶. Włączanie mieszkańców manifestuje się

¹⁶ J. Kotus, *Partycypacja społeczna w zarządzaniu miastem: pomiędzy wykluczeniem społecznym a zaangażowaniem*, „Studia Miejskie”, 2014, nr 13, s. 38.

coraz częściej przez system konsultacji społecznych czy też wprowadzenie budżetu partycypacyjnego (obywatelskiego)¹⁷. Dobrą praktyką jest tworzenie w strukturach urzędu jednostek odpowiedzialnych za problematykę partycypacji czy współpracę z organizacjami pozarządowymi;

- budowanie wspólnej przestrzeni publicznej, będącej miejscem o wysokich walorach kulturowych czy funkcjonalnych, w której toczy się intensywne życie, a do której mają dostęp wszyscy mieszkańcy, ponieważ ten obszar wpływa na poprawę jakości ich życia i ich integrację¹⁸. Z tego powodu miasto powinno być dobrze zaplanowane w znaczeniu architektoniczno-urbanistycznym i funkcjonalnym, a więc z uwzględnieniem potrzeb i możliwości różnych grup społecznych. Dotyczy to też funkcjonowania przyjaznych budynków użyteczności publicznej oraz, wobec kryzysu klimatycznego, szczególna dbałość i znaczenie tzw. infrastruktury zielonej. Powinno mieć to odzwierciedlenie w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy czy innych decyzjach dotyczących zorganizowania przestrzeni.

Wybrane przejawy aktywności lokalnej służyć mają indywidualnemu rozwojowi jednostki jako podstawy funkcjonowania nowoczesnego, przyjaznego miasta, poprzez organizowanie infrastruktury w zakresie edukacji, sportu i kultury. Szczególnie w odniesieniu do tej ostatniej kategorii warto zauważyć znaczenie integracji kulturowej dla wzmocnienia wspólnotowości i rolę kultury w ograniczaniu patologii (nierówności społecznych)¹⁹. Sprzyjać to ma budowaniu dobra kolektywnego, rozumianego jako tworzenie właściwych warunków działania lokalnej wspólnoty samorządowej jako całości.

Zakończenie

Zmiany zachodzące we współczesnym społeczeństwie – cywilizacyjne, technologiczne, polityczne czy gospodarcze – oddziałują na styl życia obywateli, ich jednostkowe decyzje i potrzeby. Przekłada się to również na cały system funkcjonowania coraz bardziej zaludnionych miast i wpływa na strukturę społeczeństwa (kryzys demograficzny, migracje). Efektem

¹⁷ Przykładem takich działań jest tzw. zielony budżet, który wprowadził Lublin jako rodzaj budżetu obywatelskiego w obszarze infrastruktury zielonej.

¹⁸ M. Rogowska, *Przestrzeń publiczna w mieście – zagadnienia wybrane*, „Studia komitetu przestrzennego zagospodarowania kraju PAN”, 2016, nr 170, s. 160.

¹⁹ W. Jacher, *Rozwój kultury w mieście a wzory społeczno-kulturowe mieszkańców*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne Uniwersytetu Śląskiego”, 2010, nr 10, s. 39 i n.

tych zmian jest modyfikowanie oczekiwań i priorytetów, choćby ze względu na kryzys klimatyczny lub mieszkaniowy. Stwarza to konieczność dostosowania się do nowych warunków, a ponadto bardziej niż kiedykolwiek wcześniej od polityki miejskiej oczekuje się elastyczności, zmienności i szybkiego reagowania.

Stało się też faktem, że większość ludzi prowadzi swoją egzystencję na terenach miejskich, które pełnią rolę głównych ośrodków odpowiedzialnych za ich dobrostan. Wobec tego wzmacnianie ochrony praw człowieka stanowi standard polityki miejskiej i punkt odniesienia dla prawa miejscowego w różnych kontekstach.

Powyższe implikuje tezę, że wobec wysokiej pozycji praw człowieka w kulturze europejskiej właściwe byłoby ustandaryzowanie miejskich systemów ochrony praw człowieka, co najmniej na poziomie krajowym. Jednocześnie powinny zostać wprowadzone odpowiednie gwarancje związane z procedurami kontrolnymi poszanowania tych praw. Wprawdzie coraz wyraźniejsza w obszarze tworzenia standardów praw człowieka w mieście jest aktywność europejskich i międzynarodowych podmiotów, co przekłada się na obecne polityki miejskie, jak również upowszechnia ideę miast praw człowieka, niemniej jednak inkorporacja tych standardów w szerszym zakresie nie jest zjawiskiem powszechnym. Rzeczywistością polskich miast stają się partycypacyjne modele zarządzania, co bez wątpienia przyczynia się do wzmocnienia wspólnotowości, tworząc przy tym coraz bardziej inkluzywne miejsca do życia. Jednocześnie obserwujemy również zjawiska przeczące wdrażaniu idei i koncepcji praw człowieka w lokalnych społecznościach, które zwłaszcza w przypadku ich hermetycznego charakteru stanowią bariery dla poszanowania praw indywidualnych.

Bibliografia

- Europejska Karta Społeczna, sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r., (Dz.U. 1999, nr 8, poz. 67).
- Jacher W., *Rozwój kultury w mieście a wzory społeczno-kulturowe mieszkańców*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne Uniwersytetu Śląskiego”, 2010, nr 10.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284).
- Kotus J., *Partycypacja społeczna w zarządzaniu miastem: pomiędzy wykluczeniem społecznym a zaangażowaniem*, „Studia Miejskie”, 2014, nr 13.
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 169).
- Młynarska-Sobaczewska A., *Obowiązki państwa wynikające z praw mieszkaniowych w świetle orzecznictwa ETPCz*, „Prawo i Więź”, 2024, nr 5(52).

- Montgomery C., *Miasto szczęśliwe. Jak zmieniać nasze życie, zmieniając nasze miasta*, Kraków 2015.
- Płoszka A., *Miasta praw człowieka. Idea a praktyka działania wybranych polskich miast w obszarze praw człowieka*, „Przegląd Konstytucyjny”, 2022, nr 2.
- Raport o Celach Zrównoważonego Rozwoju ONZ*, ONZ, <https://unstats.un.org> (30.06.2025).
- Raporty Głównego Urzędu Statystycznego: Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2023 r. i Prognoza ludności na lata 2023–2060*, Warszawa 2023.
- Rogowska M., *Przestrzeń publiczna w mieście – zagadnienia wybrane*, „Studia komitetu przestrzennego zagospodarowania kraju PAN”, 2016, nr 170.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2024, poz. 609, 721).

**The city in the context of constitutional human and civil rights and freedoms.
Selected issues.**

Abstract

A growing population lives in cities and urban areas, and forecasts indicate that this number will increase in the near term. There is no doubt that urban development is driven by rural depopulation, but also by migration. The evolution and constant strengthening of cities' position creates opportunities, but also generates new problems and challenges for city authorities and policies, as well as individuals. The idea of human rights cities increasingly responds to the needs of the contemporary world. Of course, it is a multifaceted concept encompassing a range of issues. Given the social and civilizational changes, paying attention to human rights in cities seems obvious and necessary today. The answer to strengthening them is a standardized legal system that recognizes the needs of residents and creates room for development on many levels and spheres. For this reason, these phenomena are becoming an interesting research area.

Keywords: city, human rights, constitutional standards